

## ՄԱՆՐ ԳԻՏԵԼԻՔ

**Հագեղար Հիդիլ :** — Հնդիկի մը վերջին ժամերը հետաքրքրական , միանգամայն ցաւալի տեսարան մըն են . կարծես թէ հոգեվարքին մարմինը տարափոխիկ տեսք մը կ'արտաշնչէ , ուսկից ամէնքը ռարսափով կը փախչին , մերձաւորագոյն ազգականներն ու մտերմագոյն ծառաները միայն մնալով հետը :

Նախապաշարմունքը աւելի սաստիկ է : Մեռնողին տունը որովհետեւ մահը կ'ապականէ , քաւութեան համար բազմաժամ զոհեր կ'ըլլուն , կամ տունը կրակի կը արուի : Հիւանդութիւնը ծանրութեան նշան մը ցուցնելուն պէս , կը տանին հիւանդը կուռքի մը գիմաց կը դնեն , ուսկից թէ որ օգուտ մը չտեսնուի՝ սրբազան գետի մը եզերքը կը բերեն կը թողուն , կամ շատ անգամ ալ մէջը կը նետեն :

Չկրնար աւանց քստմնելու մտածել մէկը այն բազմաթիւ հիւանդաց վայ , որ անցողական հիւանդութիւններով բռնուած՝ կը սպաննուին ամէն օր այսպիսի անգութ սովորութեամբ մը :

Ոչ հասակ , ոչ զօրութիւն , ոչ հարստութիւն կրնան աս բարբարոսական նախապաշարման գէմն առնուլ : Բիկանոյի րաճային ալ նոյն բանը ընելու վրայ էին . բայց եւրոպացի բժիշկ մը հնդիկ իշխանը Գանգէս տանող պատգարակը կեցընել տուաւ , և հիւանդին երակն ու գէմքին գծագրութիւնը նայելով՝ ըսաւ թէ որչափ ալ ծանր վիճակի մէջ որ էր , ամենեկին վտանգաւոր չէր հիւանդութիւնը . և որովհետեւ ասարակուսեալ կեցեր էին դիմացիները , “ Եթէ ետ գարձնէք , ըսաւ վատահոգութեամբ , ես կրնամ բժշկել զհիւանդը , ” :

Բժիշկը խօսքը պահեց : Մեծամեծ պարգևներ փոխարէն ընդունեցաւ րաճայէն . բայց չկրցաւ վերցընել այս անգութ սովորութիւնը , որ գեռի գործ կը դրուի :

Մալի-Բիւն յիշենայ ի սահման հասկայ : — Ձիթենւոյ մշակութիւնը Հռովմայ տէրութեան մէջ մեծ յառաջագիմութեան վրայ է , մանաւանդ քանի որ տէրութիւնն ալ մրցանակ խոստացաւ ձիթենւոյ ծառ տնկողներուն , նոր ճարտարութեան գուռն եղաւ : Յամին 1850 մրցանակ արուեցան 5,365 ձիթենւոյ համար . 1851ին՝ 18,260 ձիթենւոյ համար . 1852ին՝ 27,720 ձիթենւոյ համար . 1853ին՝ 27,720 ձիթենւոյ համար . 1854ին՝ 58,052 ձիթենւոյ համար . 1855ին՝ 39,241 ձիթենւոյ համար , և 1856ին՝ 61,374 ձիթենւոյ համար . որով եօթը տարուան մէջ տէրութիւնը 236,741 ձիթենւոյ համար մրցանակ բաշխեց :

**Հասիլի ճանաչու հարց :** — Հաւկըթին երկու ծայրերը թիթիկ կերպով լեզուիդ գպուր . թէ որ հաւկիթն ողջ է հոտած չէ՝ ծայրերէն մէկը գաղջ կ'ըլլայ , մէկալը պաղ , այսինքն երկու ծայրերը

նոյն բարեխառնութիւնը չեն ունենար . իսկ թէ որ հաւկիթն հոտած է , երկու ծայրերուն բարեխառնութիւնն իրարմէ չտարբերիր : Այս բանս ամէն մարդ կրնայ փորձել , և կը տեսնէ որ միշտ պաղն է հաւկըթին սուր ծայրը և գաղջն է տափարակ ծայրը : Եւ ասոր պատճառ գուցէ նկատմամբ ճերմկուցին՝ գեղնուցին դիրքն ըլլայ , որ աւելի մօտ է տափարակ ծայրին . ինչպէս թէ թէրաձնի մը վառարանն ըլլար , ուր կենաց կեդրոնը կը գտուի , որ է աղբիւր այս մեծագոյն բարեխառնութեան . ուստի կրնանք ըսել թէ հաւկիթը մէկ պղտի աշխարհք մը ըլլայ , որ իր ցուրտ ու տաք բնեւն ունի , ինչպէս մագնիսն ունի իր ցուրտ ու տաք բնեւը . իսկ երբոր հաւկիթը կը հոտի , կեանքը կը դադրի , որ է աղբիւր ջերմութեան , և մէջի երկու գոյացութիւններն ալ կը խառնակին :

Ինչո՞ւ նոր շինուած քներան գաղբը Թաղ-Բիւն կ'արտաշնչէ երբ անոց մէջ Բնի-Բիւն կ'սկսի : — Վասն զի ինչպէս որ կ'երևայ՝ կրի շաղախը որով պատերը կը շինուին և կրի ծեփը նոր շինուած տներուն մէջ շուտ մը չորնալով բոլոր ջուրը կը զուգակցի կրին հետ և կը սկսանայ կրի ջրուտ կազմելով : Երբոր մարդիկ կը սկսին անոնց մէջ բնակիլ , շինառութենէ ու կրակարաններէ գոյացած ամխային թթու կազը կ'երթայ կրի ջրուտին զուգակցի ջուրը կը հեռացնէ ու զկիրը կրի ամխուտ կը փոխէ : Ուստի այն ջուրը , որ հեռացնուած ազատ վիճակ մը կ'առնու , կը սկսի շոգիանալ ու հոտեղի օդը կը խոնաւացընէ , և հետեւաբար ան առողջ կ'ընէ : Աղէկ կ'ըլլայ յառաջ քան զբնակիլը նոր շինուած տներուն մէջ կրակարաններ դրուելին , որոնք դռներն ու պատուհանները գոց կամաց կամաց վառելով հետզհետէ առատ ամխային թթու կազ մատակարարեն , որպէս զի կրին ջրուտը քայքայելով շաղախին ու ծեփին հետ զուգակցեալ ջուրը վառնալ , ու այն խոնաւութեան նեղութիւնը վերցընէ , որն որ առաջին բնակողները կը չարչարէ :

Շատ անգամ մարդուն բերնէն ելածը սրտին համեմատ չէ , մանաւանդ թէ հակառակն է : Թէ որ ամէն անգամ բերնէն ելածը սրտին համեմատ ըլլար , ան ատեն մարդիկ ճար մը կը գտնային բերաններնուն կզպանք մը գնելու , որպէս զի մաքրէնին չիմացուի :

ԼԵՍԻՆԿ

ՎԵՆԵՏԻԿ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ